

Έρευνες σε δικηγορικά γραφεία

* * * * *

I. Εισαγωγή

Θεμελιώδης αρχή στην ποινική δίκη είναι η αρχή της αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας, όπως αυτή επιτυγχάνεται με την ηθική απόδειξη. Η τελευταία συναποτελείται από δύο επί μέρους στοιχεία, το απερίοριστο των αποδεικτικών μέσων αφενός και την ελεύθερη εκτίμησή τους από τον δικαστή, αφ' ετέρου.

Ωστόσο στο ερώτημα εάν ο δικαστής μπορεί να αναζητήσει οποιαδήποτε στοιχεία, με οποιονδήποτε τρόπο, η απάντηση είναι αδιστακτως αρνητική. Ο νομοθέτης σταθμίζοντας από την μία την αξία της εξεύρεσης της ουσιαστικής αλήθειας και από την άλλη τα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου που δεσμεύεται να προστατεύει, έχει θεσπίσει ορισμένες εξαιρέσεις και περιορισμούς στο ...«απερίοριστο» των αποδεικτικών μέσων. Αυτές οι «αποδεικτικές απαγορεύσεις», όπως αποκαλούνται, διακρίνονται σε δύο βασικές κατηγορίες, τις απαγορεύσεις απόκτησης και τις απαγορεύσεις αξιοποίησης αποδεικτικών μέσων.

Στις πρώτες εντάσσονται διατάξεις που θεσπίζουν και διασφαλίζουν το επαγγελματικό απόρρητο του δικηγόρου. Η προστασία αυτή καλύπτει και δικαιολογείται από την ανάγκη προστασίας της σχέσης εμπιστοσύνης μεταξύ του δικηγόρου και του εντολέα του, της εμπιστοσύνης του κοινού προς το δικηγορικό επάγγελμα, κατ' ακολουθίαν δε και της ορθής λειτουργίας του δικαιοκώματος συστήματος, στην οποία (οφείλει να) συμβάλλει ο δικηγόρος ως συλλειτουργός της Δικαιοσύνης.

Ειδικότερα, οι διατάξεις που θα μας απασχολήσουν στο παρόν και οι οποίες απαγορεύουν την έρευνα και την κατάσχεση εγγράφων στα δικηγορικά γραφεία, είναι εκείνες των άρθρων 261 και 262 § 3 ΚΠΔ και 39 του Κώδικα Δικηγόρων. Σύμφωνα με τις διατάξεις του ΚΠΔ, οι δικηγόροι δεν οφείλουν, αν διαταχθούν από εκείνον που κάνει την ανάκριση, να παραδώσουν στη δικαστική αρχή τα έγγραφα και κάθε άλλο αντικείμενο που βρίσκεται στην κατοχή του λόγω του λειτουργήματος τους, εφόσον δηλώσουν εγγράφως, έστω και αναιτιολόγητα, ότι πρόκειται για μυστικό που σχετίζεται με το λειτούργημα ή το επάγγελμά τους.

Στην συνέχεια, αν εκείνος που κάνει την κατάσχεση θεωρήσει την δήλωση αναληθή, σφραγίζει το έγγραφο ή το εξασφαλίζει με άλλο τρόπο, χωρίς να μάθει το περιεχόμενό του και ζητεί από το διοικητικό συμβούλιο του δικηγορικού συλλόγου να κρίνει αν το έγγραφο περιέχει επαγγελματικό απόρρητο. Σε περίπτωση που δοθεί αρνητική απάντηση, το έγγραφο κατάσχεταται, με επιφύλαξη της ποινικής και κάθε άλλης ευθύνης αν η δήλωση αποδειχτεί ψευδής.

Από την άλλη κατά τον (νέο) Κώδικα Δικηγόρων, «*Απαγορεύεται η διεξαγωγή έρευνας για την αναζήτηση εγγράφων ή άλλων στοιχείων ή των ηλεκτρονικών μέσων αποθήκευσης αυτών, καθώς και η κατάσχεση αυτών, για όσο χρόνο βρίσκονται στην κατοχή του δικηγόρου για υπόθεση που αυτός χειρίζεται*» (διατύπωση ευρύτερη από εκείνη του άρθρου 49 § 3 του Ν.Δ. 3026/1954).

Από την σύγκριση των δύο αυτών ρυθμίσεων, σαφώς προκύπτει ότι η τελευταία εισάγει μία απόλυτη απαγόρευση όσον αφορά την διεξαγωγή έρευνας σε δικηγορικό γραφείο σχετικά με τα αναφερόμενα έγγραφα και λοιπά στοιχεία, ανεξάρτητα από το εάν ο δικηγόρος θα δηλώσει ή όχι ότι τα έγγραφα αυτά περιέχουν δικηγορικό απόρρητο, ή και από το εάν περιέχουν τέτοιο απόρρητο. Εισάγει δηλαδή μία απόλυτη απαγόρευση κτήσης τέτοιων αποδεικτικών μέσων. Στο σημείο αυτό όμως δύο ερωτήματα προκύπτουν. Πρώτον, τι συνέπειες έχει για την εγκυρότητα της δικαστικής κρίσης η λήψη υπόψη αποδεικτικών μέσων που αποκτήθηκαν κατά παράβαση των ως άνω απαγορευτικών διατάξεων; Και δεύτερον είναι επιτρεπτή η νομοθετική κατάργηση της απαγόρευσης αυτής;

II. Λήψη υπόψη αποδεικτικού μέσου που προέκυψε από έρευνα σε δικηγορικό γραφείο

Όπως είδαμε και ανωτέρω, οι αποδεικτικές απαγορεύσεις διακρίνονται σε απαγορεύσεις κτήσης και απαγορεύσεις αξιοποίησης. Οι τελευταίες διακρίνονται, περαιτέρω, σε απαγορεύσεις αυτοτελείς (καθ' εαυτή η αξιοποίηση προσβάλλει θεμελιώδη δικαιώματα γι' αυτό και απαγορεύεται ρητά) και εξαρτημένες (προϋποθέτουν την παραβίαση μιας απαγόρευσης κτήσης). Όσον αφορά τις τελευταίες, κατά την ορθότερη θεωρία του προστατευτικού σκοπού, η απαγόρευση αξιοποίησης θεμελιώνεται δογματικά στην επίταση της βλάβης που αυτή προκαλεί κατά παράβαση του προστατευτικού σκοπού της, ήδη σε προγενέστερο στάδιο, παραβιασθείσας διάταξης.

Συνεπώς και εν προκειμένω, παρά το γεγονός ότι οι παραπάνω διατάξεις δεν προβλέπουν κύρωση για την περίπτωση της παραβίασής τους, η αποδεικτική αξιοποίηση των ούτως κτηθέντων αποδεικτικών μέσων πρέπει να θεωρείται απαγορευμένη, διότι ακριβώς η αξιοποίησή τους προσβάλλει περαιτέρω και πλήττει βαθύτατα αυτόν τον ίδιο τον πυρήνα του δικηγορικού απορρήτου. Επομένως, η λήψη υπ' όψη τέτοιων αποδεικτικών μέσων προκαλεί απόλυτη ακυρότητα, κατ' άρθρο 171 παρ. 1 στοιχ. δ ΚΠΔ. Μόνο εφόσον τέτοιο αποδεικτικό μέσο αποδεικνύει την αθωότητα του κατηγορουμένου, γίνεται ορθώς δεκτό ότι δεν καλύπτεται από την ως άνω απαγόρευση και επιτρεπώς εκτιμάται από το δικαστήριο κατά την εκφορά της αθωωτικής του κρίσης.

III. Νομοθετική κατάργηση της απαγόρευσης κτήσης

Κατά την παρ. 8 του άρθρου 17Α του Ν. 2523/1997, όπως προστέθηκε με την παρ. 1 του άρθρου 2 του Ν. 3943/2011: «Οι εισαγγελικοί λειτουργοί της παραγράφου 1 έχουν πρόσβαση σε κάθε πληροφορία ή στοιχείο που αφορά ή είναι χρήσιμο για την άσκηση του έργου τους, **μη υποκείμενοι στους περιορισμούς της νομοθεσίας περί φορολογικού, τραπεζικού, χρηματοπιστηριακού και κάθε άλλου είδους απορρήτου και σε κάθε μορφής αρχείο Δημόσιας Αρχής ή Οργανισμού που τηρεί και επεξεργάζεται δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα**». Με βάση την διάταξη αυτή υποστηρίζεται ότι κάμπτεται και το δικηγορικό απόρρητο με αποτέλεσμα ο Εισαγγελέας Οικονομικού Εγκλήματος και οι συνεπικουρούντες αυτόν Εισαγγελείς

να έχουν πρόσβαση ακόμη και σε έγγραφα και στοιχεία που καλύπτονται από το δικηγορικό απόρρητο. Ενόψει του γεγονότος ότι η προσφυγή στα συνήθη ερμηνευτικά εργαλεία, προκειμένου να ανευρεθεί η σχέση μεταξύ της διάταξης αυτής και των προπαρατιθέμενων ομοίων, ούτε ευχερής είναι, ούτε και ικανή να παράσχει μία κοινώς αποδεκτή λύση, σκόπιμη κρίνεται η προσφυγή σε μία άλλη διάταξη, υπερνομοθετικής ισχύος, η δεσμευτικότητα της οποίας είναι σαφώς αναντίρρητη.

Πρόκειται για την διάταξη του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ που φέρει τον τίτλο: «Δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής», η οποία ορίζει τα εξής: «1. Παν πρόσωπον δικαιούται εις σεβασμόν της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του. 2. Δεν επιτρέπεται να υπάρξη επέμβασις δημοσίας αρχής εν τη ασκήσει του δικαιώματος τούτου, εκτός εάν η επέμβασις αυτή προβλέπεται υπό του νόμου και αποτελεί μέτρον το οποίον, εις μίαν δημοκρατικήν κοινωνίαν, είναι αναγκαίον δια την εθνικήν ασφάλειαν, την δημοσίαν ασφάλειαν, την οικονομικήν ευημερίαν της χώρας, την προάσπισιν της τάξεως και την πρόληψιν ποινικών παραβάσεων, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, ή την προστασίαν των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων».

Το ΕΔΔΑ στην πρώτη υπόθεση που ασχολήθηκε με το ζήτημα αυτό, την Niemietz κατά Γερμανίας, ενέταξε στην έννοια της «ιδιωτικής ζωής» και τις επαγγελματικές δραστηριότητες ιδίως δε εκείνες των ελεύθερων επαγγελματιών. Στην συνέχεια, έκρινε ότι η έννοια «κατοικία» καλύπτει και τους «επαγγελματικούς χώρους»: ερμηνεία σύμφωνη και με το βασικό αντικείμενο και σκοπό του άρθρου 8, την προστασία δηλαδή του ατόμου από αυθαίρετη επέμβαση των δημοσίων αρχών.

Ακολούθως, ερευνάται αν η εκάστοτε έρευνα σε δικηγορικά γραφεία, προκειμένου να είναι επιτρεπτή, πληροί ορισμένες προϋποθέσεις, όπως αυτές αποκρυστάλλώθηκαν από την μετέπειτα νομολογία του ΕΔΔΑ (βλ. *Wieser And Bicos Beteiligungen GmbH v. Austria, Iliya Atefanov v. Bulgaria, Aleksanyan v. Russia, Robathin v. Austria, Golovan v. Ukraine*). Κατ' αρχήν εξετάζεται αν η έρευνα έγινε σύμφωνα με το εσωτερικό δίκαιο, κατ' εφαρμογή συγκεκριμένης διάταξης νόμου, στην συνέχεια, εάν είχε νόμιμο/ους σκοπό/σκοπούς και, τέλος, αν είναι «αναγκαία σε μία δημοκρατική κοινωνία».

Ειδικά για την τελευταία προϋπόθεση, το Δικαστήριο εξετάζει, πρώτον, εάν το ερευνώμενο ζήτημα τελεί σε σχέση αναλογικότητας από άποψη βαρύτητας με την έρευνα και την εξ αυτής παραβίαση του δικαιώματος του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ. Δεύτερον, εάν στο ένταλμα έρευνας περιγράφονται με σαφήνεια, περιοριστικά τα έγγραφα και λοιπά αντικείμενα που ζητούνται. Και τρίτον, εάν ο σεβασμός του δικαιώματος της ιδιωτικής ζωής αφενός και του δικηγορικού απορρήτου αφετέρου, διασφαλίζεται επαρκώς με μέσα όπως η παρουσία ενός ανεξάρτητου παρατηρητή-μάρτυρα, ο οποίος να έχει επαρκείς νομικές γνώσεις.

Μόνο εφόσον πληρούνται όλες οι παραπάνω προϋποθέσεις είναι νόμιμη, κατά το ΕΔΔΑ, η έρευνα σε δικηγορικό γραφείο. Και τούτο διότι, όπως ορθά παρατηρείται από το Δικαστήριο του Στρασβούργου, στην περίπτωση που σε έρευνα εμπλέκεται και δικηγόρος, η προσβολή του δικηγορικού απορρήτου ενδέχεται να έχει επιπτώσεις στην ορθή απονομή της δικαιοσύνης και ως εκ τούτου, στα δικαιώματα που κατοχυρώνονται από το άρθρο 6 της Σύμβασης. Επιπλέον δε, η δημοσιότητα που

μπορεί να λάβει τέτοια υπόθεση μπορεί να επηρεάσει αρνητικά την επαγγελματική φήμη του καθ' ου η έρευνα, στα μάτια των εντολέων του και του ευρύτερου κοινού.

IV. Συμπεράσματα

Από τα ανωτέρω, συνοπτικά εκτεθειμένα προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα. Εφόσον γίνει δεκτό ότι η νεότερη διάταξη του άρθρου 39 του Κώδικα Δικηγόρων (σε συνδυασμό και με τα άρθρα 261 και 262 ΚΠΔ) υπερισχύει κάθε αντίθετης διάταξης, τα πράγματα είναι απλά. Η έρευνα σε δικηγορικό γραφείο δεν επιτρέπεται να επεκταθεί σε στοιχεία τα οποία βρίσκονται στην κατοχή του δικηγόρου για υπόθεση που αυτός χειρίζεται. Αν αντίθετα θεωρηθεί ότι υπερισχύουν ειδικότερες διατάξεις νόμων που αφορούν σε συγκεκριμένα εγκλήματα, ή, στην περίπτωση που η έρευνα σε δικηγορικό γραφείο δεν καλύπτεται από τις απαγορεύσεις των άρθρων 261, 262 ΚΠΔ και 39 του Κώδικα Δικηγόρων, τότε οι έρευνες σε δικηγορικά γραφεία πρέπει να γίνονται σύμφωνα (με την εθνική νομοθεσία) και τις προϋποθέσεις που θέτει το ΕΔΔΑ. Διαφορετικά τα αποκτηθέντα αποδεικτικά μέσα, ως τέτοια που αποκτήθηκαν παρανόμως, δεν μπορούν να επιστηρίζουν καταδίκη κατηγορουμένου, χωρίς η απόφαση αυτή να πάσχει από απόλυτη ακυρότητα.

Εν είδει epilόγου, λοιπόν, θα αρκεσθώ στην φράση του Γερμανικού Ακυρωτικού «η αλήθεια δεν πρέπει να αναζητείται έναντι οποιουδήποτε τιμήματος».